

2014. Vy'p. 13. – С. 157–162.

7. Lyamova O. O. Vospy'tany'e gumannogo otnosheny'ya k cheloveku v professy'onal'noj podgotovke vracha: dy'ss. ... kand. ped. nauk. : 13.00.08 / Lyamova Oksana Olegivna. – Yaroslavl', 2014. – 200 s.

8. My'koly'shy'na V. Y'. Proekty'rovany'e kul'turosoobraznogo obrazovatel'nogo prostranstva kak sredy ly'chnostno-professy'onal'nogo stanovleny'ya uchashhy'xsya (na pry'mere srednej professy'onal'noj shkoly) : dy'ss. ... kand. ped. nauk. : 13.00.08 / My'koly'shy'na Valenty'na Y'vanovna. – Rostov-na-Donu, 2004. – 211 s.

9. Loshakova T. F. Pedagogy'cheskoe upravleny'e sozdany'em komfortnoj sredy v obrazovatel'nom uchrezhdeny'y' : avtoref. dy'ss. ... d-ra ped. nauk. / T. F. Loshakova. – Ekaterinburg, 2001. – 35 s.

10. Kozыrev V. A. Guman'y'tarnaya obrazovatel'naya sreda pedagogy'cheskogo uny'versy'teta : sushhnost', model', proekty'rovany'e: monografy'ya. / V.A. Kozыrev – Sankt-Peterburg : RGPU y'm. A. Y'. Gercena, 2004. – 328 s.

11. Zakusy'lova T. O. Pedagogichni umovy' formuvannya osnov profesionalizmu majbutnix medy'chny'x sester u procesi faxovoyi pidgotovky'. // Molody'j vcheny'j – # 7 (34) – 2016. – С. 407–410.

12. Lapochky'n E. V. Modely'rovany'e obrazovatel'noj sredy srednego professy'onal'nogo obrazovatel'nogo uchrezhdeny'ya medy'cy'nskogo profy'lya : dy'ss. ... kand. ped. nauk. : 13.00.08 / Lapochky'n Evgeny'j Vlady'my'rovych. – Tambov, 2005. – 255 s.

Отримано редакцією 13.09.2017 р.

УДК: 378.6:37.035.(477)

Ірина Олексіївна Данченко,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського національного
технічного університету
сільського господарства імені Петра Василенка,
e-mail: irinadanchenco@gmail.com

ВОЛЬОВА (ЕНЕРГЕТИЧНА) СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто проблему підвищення ефективності підготовки студентів у вищих аграрних навчальних закладах, досліджено необхідність розроблення та впровадження в навчально-виховний процес педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів, обґрунтовано необхідність здійснення діяльності, спрямованої на підвищення рівня саморегуляції, самосвідомості особистості, уміння мобілізувати вольові зусилля, формування та розвиток вольових якостей студентів як внутрішніх чинників формування їхньої соціальної зрілості; визначено основні засоби, форми та методи реалізації вольової (енергетичної) складової педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів.

Ключові слова: вольова (енергетична) складова педагогічної технології, соціальна зрілість студентів вищих аграрних навчальних закладів, воля, вольові зусилля, саморегуляція особистості, психолого-акмеологічні чинники професійного розвитку студентів-аграріїв.

Постановка проблеми Складний, суперечливий і динамічний характер сучасного етапу розвитку людства суттєво позначається на характері індивідуального та суспільного буття людини, вимагаючи від системи вищої освіти нового підходу до формування особистості-професіонала.

Складність ситуації полягає ще в тому, що перед людством постають принципово нові проблеми: процеси суспільного розвитку набувають глобального характеру й істотно прискорюються. Тому перед системою вищої освіти загалом і системою вищої аграрної освіти зокрема постає вкрай важливе завдання, а саме: підготувати фахівців, здатних мислити сучасними категоріями, добре розуміти сутність соціальних, політичних та економічних процесів і явищ, їхні глибинні й суперечливі зв'язки, готових стати активними суб'єктами діяльності та спілкування, реалізовувати у своїй професії власний спосіб буття, готовність уточнювати професійні завдання, брати на себе відповідальність за їх вирішення, розширювати рамки професійної діяльності. Вирішити ці завдання можливо лише за умови,

якщо особистість буде мати високий рівень соціальної зрілості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Проблема формування та розвитку ефективної системи навчання та виховання висококваліфікованих фахівців у вищих навчальних закладах не є новою в науковому дискурсі.

Стратегія дослідження системи професійної підготовки компетентного фахівця визначається філософською методологією, що розглядає людську діяльність як спосіб існування й розвитку суспільства та окремої особистості.

Важливе значення для дослідження проблеми мають праці з філософії сучасної вищої освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Кудін, М. Кузьмін, Ф. Кумбс, В. Луговий, В. Лутай, А. Маркович, М. Михальченко, В. Огнев'юк), філософії сучасних європейських освітніх концепцій (Гофрон Анджей), історії педагогіки вищої школи (Л. Вовк, О. Сухомлинська), проблем неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Р. Гуревич, А. Ліготський, С. Сисоева), організації професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі (А. Алексюк, С. Архангельський, В. Бондар, М. Євтух, О. Падалка, В. Сагарда, О. Шестопалюк), розвитку особистості майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки (В. Рибалка, В. Семиченко).

Ефективність навчально-виховного процесу вищих аграрних навчальних закладів (далі ВАНЗ) визначається за багатьма критеріями. На нашу думку, найголовніший серед них – відповідність результатів підготовки майбутніх фахівців вимогам професійної діяльності, яку вони мають здійснювати. За традицією її визначають за показниками та рівнями компетентності, готовності або професійної культури. Значно менше дослідників звертається до визначення якості підготовки фахівців до професійної діяльності за критеріями їх особистісного розвитку, зокрема за станом соціальної зрілості, що є визначальним показником активного засвоєння індивідом соціального досвіду, соціальних ролей, соціальних норм, загальнолюдських цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в суспільстві, сформованості соціальних якостей, знань, умінь, навичок, що дає змогу особистості стати дієздатним учасником соціальних відносин.

Проблема соціальної зрілості знайшла відображення в працях філософів (Л. Буєвої, Ю. Бардіна, О. Гундар та ін.), соціологів (І. Половинки, Л. Сохань, Ф. Філіпова, В. Ядова та ін.), психологів (Г. Гартман, Н. Міллер, О. Кисельова, В. Мухіна, Б. Паригіна, А. Петровського, Д. Фельдштейна та ін.).

Механізми досягнення соціальної зрілості та умови її формування розкрито в концепціях таких зарубіжних та вітчизняних педагогів, як: А. Лай, Є. Мейман, А. Біне, А. Макаренко, С. Шацький, Т. Мальковська, В. Семенов та інші.

Проблема формування соціальної зрілості особистості означена в працях таких науковців: Л. Конішевської, О. Михайлової, А. Позднякової, В. Радула, Г. Яворської та інших.

Разом із тим теоретичний аналіз наукових праць свідчить, що проблема забезпечення процесу формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ педагогічною технологією формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ ще не стала предметом цілісного наукового дослідження.

Формулювання мети статті. Мета статті – обґрунтувати необхідність формування вольових якостей особистості, необхідність здійснення діяльності, спрямованої на підвищення рівня саморегуляції, самосвідомості особистості, уміння мобілізувати вольові зусилля як внутрішніх чинників формування її соціальної зрілості, визначити специфіку реалізації вольової (енергетичної) складової педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Виклад основного матеріалу. Проблему волі вважають однією з найбільш складних у сучасній психології (Л. Божович, К. Корнілов, А. Висоцький, В. Іванніков, В. Калін, А. Пуні, В. Селіванов, С. Шингаєв, А. Щербаков, R. Assagioli, L. Corno, J. Kuhl, K. Lewin та ін.). Це зумовлено насамперед інтегрованістю вольових явищ, їх тісним зв'язком з іншими психічними процесами.

Актуальність дослідження волі, вольової сфери особистості зумовлена практичними позиціями, пов'язаними з формуванням як вольових якостей, необхідних людині для розв'язання багатьох життєвих ситуацій, так і формуванням високого рівня соціальної зрілості.

Різні аспекти цієї проблеми досліджували О. Биков, В. Котирло, С. Поліщук, Т. Шульга, Є. Фещенко та ін. (вікові особливості вольової регуляції); В. Калін, В. Іванніков, В. Селіванов, Є. Щербаков, L. Corno та ін. (механізми вольових зусиль); Н. Будрейка, Н. Макарова та ін. (міжстатеві відмінності в прояві вольових якостей); О. Барабаш, М. Ільїна, В. Прядеїн, D. Ryans та ін. (окремі вольові якості) та ін.

Водночас недостатньо з'ясованими залишаються як змістовна сутність волі студентів ВАНЗ,

так і механізми її функціонування, а також умови цілеспрямованого формування та корекції окремих вольових якостей, які, у свою чергу, впливають на формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Виходячи із завдань та мети нашого дослідження, вважаємо доцільним використовувати в якості робочого визначення, запропоноване І. Бехом, який визначає волю «як функцію людської психіки, яка полягає у владі над собою, керуванні своїми діями й усвідомленому регулюванні прагнення досягти мети» [1, с. 34].

Важливим також є той факт, що воля пов'язана з довільною діяльністю, що має свідомий характер і може бути спрямована на мобілізацію психічних та фізичних можливостей людини для подолання об'єктивних та суб'єктивних труднощів.

Готовність до проявів вольових дій особистістю визначається рівнем сформованості її вольових якостей (порівняно стійких особистісних утворень, що не обмежуються конкретною ситуацією, а проявляються під час подолання труднощів).

Крім того, на думку багатьох психологів-практиків, усебічний, гармонійний розвиток особистості передбачає формування, вдосконалення основних сторін психіки особистості: розуму, почуттів і волі. Розум неспроможний морально вдосконалити людину, якщо він не зігрітий почуттями і не підкріплений волею. Значення людини вимірюється тим, що вона здійснила, а не тим, про що думала. Зокрема, С. Рубінштейн визначає вольові дії як «дії, регульовані усвідомленою метою», наголошуючи при цьому на діяльнісному, свідомому характері вольової дії [2, с. 173].

Вольову поведінку особистості можна схематично представити у вигляді ланцюга: знання – переконання – поведінка. Лише ті знання, що стали переконаннями, можуть стимулювати людину до виконання вольової дії. Тільки воля перетворює переконання на вчинок. Основу переконань особистості складає її світогляд. Необхідно зауважити, що саме світогляд особистості визначає зміст волі, її загальну спрямованість. Світогляд при цьому визначає загальну спрямованість життя людини, її головну життєву мету. Чим значущішою є мета, тим більшу волю вона породжує. При цьому мета пов'язана з ідеалами та цінностями, до яких прагне особистість, у яких міститься вольовий імпульс.

Крім того, вольовий процес є визначальним у подоланні пасивності (реактивності) суб'єкта і розвитку в нього власне активності. Адже конструктивне втручання в ситуацію потребує від людини вміння повсякчас приймати психологічно виважене рішення, ставити в себе в позицію контролера. Це сприяє глибокому розумінню власних внутрішніх процесів і робить їх підвладними вищим духовним інстанціям особистості. Під час вольової діяльності критерієм поцінування суб'єктом самого себе є суспільні відносини, які в процесі розвитку перетворюються на образ «Я». Вольові якості – невід'ємні складники формування розвиненої зрілої особистості [3, с. 34].

Тому на основі узагальнення теоретичних та практичних наукових досліджень вважаємо, що формування вольових якостей особистості, вміння здійснювати цілеспрямовану діяльність на основі вольової дії, використання можливостей стимулювальної (енергетичної) функції волі, на нашу думку, сприяє підвищенню рівня соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Спираючись на класифікацію, розроблену І. Березовською [4, с. 30], за основу беремо функціональний компонент як прояву волі, вольової регуляції, так і вольових дій умовно поділяючи всі вольові якості на дві групи: вольові якості, пов'язані з активністю людини (цілеспрямованість, наполегливість, завзятість, ініціативність, самостійність, рішучість, сміливість); вольові якості, пов'язані з саморегуляцією (самовладання, витримка, терплячість, самоконтроль).

Стосовно факторів, що впливають на формування вольових якостей, виділяємо: типологічні особливості нервової системи (Є. Ільїн, В. Селіванов, Т. Тріфанова, С. Шингаєв та інші); рівень розвитку самосвідомості, становлення Я-концепції, характер особистісного та професійного самовизначення (Л. Божович, І. Дубровіна, І. Кон, Р. Бернс, І. Сисоєва, Т. Тріфанова та інші); вікові та статеві особливості (А. Биков, Н. Будрейка, І. Грошев, Т. Шульга та інші); активність особистості (К. Абульханова-Славська, А. Карнишев, В. Татенко та інші); її залучення до діяльності (А. Висоцький, А. Пуні, В. Селіванов та ін.); моральний компонент (Л. Божович, В. Іванніков, П. Рудик, В. Селіванов та інші).

Будуючи педагогічну технологію формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, зокрема її вольову (енергетичну) складову, вважаємо, що необхідно враховувати специфіку діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу ВАНЗ, її спрямованість, а також наявні технології та техніки щодо розвитку як конкретних вольових якостей (О. Барабаш, Н. Будрейка, Є. Ільїн, Г. Нікіфоров та ін.), так і цілісних утворень (В. Калін, Т. Тріфанова, С. Шингаєв, R. Assagioli та ін.).

Зважаючи на це, в процесі експериментального дослідження діяльність було спрямовано на:

- підвищення рівня обізнаності студентів та викладачів стосовно вольових якостей, що сприяють розвитку особистості та формуванню її соціальної зрілості (сукупність знань щодо понять «воля», «вольові якості», розуміння значущості вдосконалення особистісних якостей, усвідомлення сутності та ролі волі в діяльності, зокрема діяльності, спрямованій на формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ);
- підвищення рівня вмотивованості прояву вольових напружень під час опанування діяльності, у тому числі діяльності, спрямованої на формування високого рівня соціальної зрілості особистості (інтерес, бажання виховувати особистісні якості, як вольові, так і ті, що містяться в структурі соціальної зрілості як інтегративній якості особистості);
- розвиток здатності студентів та викладачів застосовувати знання, уміння та навички на практиці.

Серед педагогічних умов, що сприяють підвищенню ефективності відповідної діяльності, визначаємо такі: забезпечення усвідомлення студентами завдань щодо формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ та їх значущості на близьку і віддалену перспективу; підвищення інтересу і мотивації студентів як до формування вольової сфери, так і соціальної зрілості особистості; стимулювання свідомої активності студентів у процесі формування соціальної зрілості особистості та планування відповідного процесу, а також забезпечення його відповідними педагогічними формами, методами та засобами; підвищення обізнаності та готовності викладачів як до формування вольової сфери, так і соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Зважаючи на це, нами було організовано низку виховних заходів.

По-перше, діяльність було спрямовано на усвідомлення вираженості власних вольових якостей та необхідності їх формування. Основними завданнями було ознайомлення студентів зі змістом різних вольових якостей, усвідомлення необхідності їх використання для долаття перешкод та труднощів, створення умов для згуртованості студентської групи.

По-друге, діяльність спрямовано на формування навичок саморегуляції та самовладання, що передбачає формування в студентів навичок рефлексії, розвиток уміння зосереджуватися на внутрішніх переживаннях та станах, керувати власними емоціями тощо.

По-третє, діяльність було спрямовано на формування мотивації досягнень та вміння ставити цілі, а саме: здатності усвідомлювати мотиви, аналізувати і узгоджувати їх, визначати цілі, розподіляти їх у часовій послідовності, формувати вміння приймати рішення та аргументувати.

По-четверте, діяльність було спрямовано на формування потреби в подальшому саморозвитку вольових якостей у процесі формування соціальної зрілості.

Крім того, в рамках діяльності постійно діючого психологічного семінару були розроблені заняття з елементами тренінгу, основна мета яких полягала, у першу чергу, в тому, щоб створити ситуації, в яких студенти мали можливість усвідомити власне світосприймання, відчуті дію різних факторів, що впливають на її поведінку в соціумі, та виробити нові, більш сприятливі способи діяльності в подальшому житті.

А. Пуні вважає, що «у кожної людини вольові якості виступають як єдина цілісна система, але структура ланок цієї системи в різних людей неоднакова. Більш того, в одній і тій же людині в різних видах діяльності вона змінюється. Тому сукупність вольових якостей варто розглядати як рухливу, динамічну систему, ланки якої можуть по-різному співвідноситись, пов'язуватись між собою». Він стверджує, «що та чи інша сукупність вольових якостей визначається стійкими, об'єктивними умовами конкретного виду діяльності. Ними визначаються насамперед провідні вольові якості, із розвитком яких пов'язаний успіх переборення перешкод, типових для цього виду діяльності, а також вольові якості, що підтримують провідні» [5, с. 56].

Через вчинення (яке вимагає від людини активної, дієвої самодетермінації) відбувається розгортання потенціалу вольових якостей особистості. У цьому розгортанні велику роль відіграють найперші в житті особистості випадки зіткнення мотивів.

Перший вольовий акт у житті людини, як зазначає І. Маноха, є дуже тривалим, складним і енергомістким. Подальші вольові акти вже йдуть «знайомим шляхом», вони з часом «механізуються», переходять у неусвідомлюваний план [6, с. 163].

Шляхом механізації психічних процесів і актів діяння закріплюються деякі види психічної діяльності, на основі чого формуються неповторні стилі поведінки особистостей, наголошує науковець [6, с. 165].

Факторами розвитку вольових процесів індивіда також є очікування успіху (важлива впевненість у можливості досягнення мети) та цілеспрямовання (ціль постає перед особистістю як соціально-визнаний та індивідуально-прийнятий компонент діяльності, який надає дії сенсу і керує нею в процесі виконання).

Зокрема, стверджує І. Манохіна, «орієнтація індивіда на завершеність дій виступає як фактор, що впливає на організацію циклу дій від початку до кінця. Важливим для розвитку волі є мотивування процесу діяння, тобто свідоме утворення індивідуальної значущості цього процесу» [6, с. 166].

Основна особливість вольової регуляції полягає у свідомій мобілізації особистістю своїх психічних і фізичних можливостей.

Спонукальна функція вольової регуляції забезпечує активність людини і характер її дій відповідно до свідомо поставленої мети.

Натомість, гальмівна функція вольової регуляції проявляється у стримуванні небажаних проявів активності.

Повсякденна, рутинна, нецікава діяльність часто стає для особистості формою емоційного стресу і вимагає від неї вольових зусиль, завдяки яким гальмується дія одних і посилюється дія інших мотивів, переборюються зовнішні перешкоди (при розв'язанні складних завдань, втомі) та їх відображення у психіці у вигляді внутрішніх труднощів.

Ефективність праці завдяки мобілізації вольових зусиль може зростати вдвічі. Найбільший успіх діяльності забезпечується тоді, коли сила мотивів і вольове зусилля доповнюють одне одного.

Сучасний навчально-виховний процес ВАНЗ здебільшого орієнтований на розумовий розвиток особистості, виховання волі в ньому недооцінюється. Тоді як слабкий розвиток волі робить людину не тільки нерішучою, нездатною цілеспрямовано приймати рішення і реалізовувати їх, а й обмежує її можливості в саморегуляції.

Традиційно вважають, що в юнацькому віці, який припадає саме на період навчання особистості у вищому навчальному закладі, основною діяльністю є навчально-професійна діяльність, що зумовлює основні психологічні новоутворення, такі як: здатність до рефлексії, формування «Я-концепції» і життєвої програми, професійна спрямованість тощо.

У студентському віці можуть домінувати одна із трьох діяльностей: спілкування, пізнання і майбутня трудова діяльність. Останню прийнято називати провідною. Вона обумовлює внутрішню позицію молодого людини, особливості її ціннісних орієнтацій.

Л. Хабаєва додає, що до переліку значущих психолого-акмеологічних чинників професійного розвитку особистості також можна додати ті, що реально впливають на досягнення студентів ВАНЗ: потреба в досягненнях, престиж знань; особистісно-ділові, професійно значущі якості; потенціал особистості, в тому числі високі професійно-особистісні стандарти, прагнення до знань, до розширення свого кругозору; особливості мотивації навчальної діяльності студентів, рівень її розвитку.

Перераховані чинники, наголошує Л. Хабаєва, мають яскраво виражену психологічну специфіку, що, безумовно, дозволяє стверджувати необхідність усебічного дослідження професійної мотивації особистості студента ВАНЗ [7].

Представники концепції професійної самосвідомості молоді (А. Поляков, С. Чистякова, Л. Хабаєва та ін.) вважають, що професійне самовизначення, професійний розвиток особистості на всіх етапах навчання здійснюється за допомогою процедур самоаналізу поведінки, психологічних властивостей особистості, свідомої постановки питань професійного розвитку, кар'єрного розвитку в майбутній професійній діяльності тощо, яка є основою для подальшого формування соціальної зрілості особистості фахівця-аграрія.

І. Краснощок [8, с. 15], досліджуючи особистісну самореалізацію студентів у навчально-виховному процесі ВНЗ, звертає увагу на особливу значущість активної життєвої позиції студента, що може ефективно формуватися лише у тісному взаємозв'язку виховання та самовиховання, в активному постійному прагненні самої особистості до швидшого досягнення вищих рівнів самореалізації, у потребі саморозвитку. Необхідно звернути увагу на той факт, що саморозвиток та самореалізація безпосередньо пов'язані з розвитком вольової сфери особистості студентів, тому що воля супроводжує будь-яку життєдіяльність людини.

Особистісна самореалізація фіксує стан розвитку «соціальності» особистості майбутнього фахівця за допомогою характеру, спрямованості його діяльності на реалізацію суспільних ідеалів.

Межа кожної із названих сфер особистісної самореалізації умовна, її можна виокремити лише на рівні теоретичного аналізу.

Отже, особистісна самореалізація майбутнього спеціаліста виявляється у двох умовних станах – як рівень розвитку самоствердження особистості і як умова самоствердження. У процесі розвитку особистості відбувається перетин цих характеристик особистості й на емпіричному рівні вивчення становлення особистісної самореалізації має зв'язок із дослідженням особливостей соціально-професійної діяльності [8, с. 27].

Зважаючи на це, з метою формування самосвідомості особистості, в тому числі й професійної, як складової соціальної зрілості студентів ВАНЗ нами здійснено заходи, мета яких – сформувати цю якість та сприяти її розвитку та формуванню в студентів, а також розробити методичні рекомендації для викладачів, які займаються формуванням цієї якості в студентів у навчально-виховному процесі (міні-лекції, спецсемінари, електронні довідники, бібліотека електронних ресурсів, конференції тощо).

Перед викладачами, які працюють у вищих аграрних навчальних закладах, постають дві важливі проблеми:

- інтелектуальний розвиток майбутніх фахівців-аграріїв з оволодінням ними предметними знаннями, інноваційними технологіями практичної професійної діяльності;
- соціалізація студентів із їх ухваленням у професійну роль фахівця та індивідуалізацією цього процесу. Неодмінною умовою такого роду соціалізації та індивідуалізації є розвиток у студентів потреби в обраній професійній діяльності й формування в них високого рівня соціальної зрілості.

Часто вибір абітурієнтами навчального закладу як певної сходинки в професійному самовизначенні й становленні пов'язаний не із внутрішніми потребами, нахилами, бажаннями, інтересами, здібностями, а залежить від зовнішніх умов і чинників: місця розташування, розміру плати за навчання, престижу закладу, легкості вступу саме до нього, конкурсу тощо.

Крім того, сам ВАНЗ зацікавлений у тому, щоб до нього вступали якомога більше абітурієнтів, особливо на умовах контракту, бо це є основним джерелом матеріально-фінансової бази навчального закладу.

Ці тенденції можливо зменшити, якщо акцентувати увагу на мотиваційному компоненті готовності студентів до навчання у вищому аграрному навчальному закладі, бо при його сформованості більш успішно піддаються корекції інтелектуальна і вольова сфери. Якщо ж цей компонент не сформований, процес формування соціальної зрілості особистості відбувається стихійно, ситуативно, що призводить до того, що її рівень залишається вкрай низьким.

Тому важливою, на наш погляд, є діяльність, спрямована на підвищення престижу аграрної освіти, професійної діяльності фахівця-аграрія, діяльність, спрямована на виявлення студентів, які вибрали професію не за покликанням, альтернативного вибору професії і організація діяльності, яка покликана допомогти їм зробити правильний вибір, а також діяльність, спрямована на підвищення престижу професії викладача ВАНЗ. Відповідними заходами, що повинні задовольнити ці потреби, стали: зустрічі з видатними випускниками та випускниками ВАНЗ, які досягли певного успіху в професійній діяльності; засідання земляцтва, на яких студентів та випускників ознайомлюють із сучасними досягненнями та новинами аграрної галузі відповідних районів та громад; система заохочення викладачів та підняття престижу професії; створення центрів підтримки малого бізнесу та стартапу та інші.

Аналізуючи вікову динаміку самореалізації особистості, Л. Рудкевич і Є. Рибалко виділяють ряд чинників, впливу на розкриття творчих потенцій особистості.

Науковці (П. Рудика, А. Пуні, Б. Смирнова, Є. Ільїна та інші) акцентують увагу на тому, що воля є переважно діяльністю творчою, і що вище піднімається вона у своєму розвитку, то чіткішим стає її творчий характер. Річ у тім, що не існує дії, яка була б буквально повторенням попередньої дії і не містила в собі бодай мінімальної частки новизни – свідомий акт ніколи не буває актом репродуктивним, тут завжди виникає потреба докладати зусилля, прагнути винаходити. Тому розвиток творчих здібностей студентів ВАНЗ є одним з провідних напрямів навчально-виховного процесу ВАНЗ. Ґрунтуючись на акмеологічних засадах вивчення особливостей самореалізації, Л. Рудкевич та Є. Рибалко наголошують, що в різному віці творча особистість самореалізується різними шляхами [9, с. 56].

Саме тому у ВАНЗ створено всі умови для всебічного творчого розвитку особистості студентів, а саме: працюють гуртки за інтересами (танцювальні, вокальні, дослідницькі, наукові

тощо), молодіжний студентських театр, проводяться різноманітні конкурси, свята, зокрема: «Дебют першокурсника», «День технолога», конкурс «Кращий куратор року», семінари, симпозиуми, наукові конференції та багато інших.

Крім того, на процес розвитку та формування волі впливають: настрій, що може як активізувати, так і паралізувати волю, близьке оточення, колектив, у якому формується особистість, стереотипи, пов'язані з негативними емоціями, психологічні бар'єри.

Серед заходів, що сприяють подоланню психологічних бар'єрів, активізують позитивний настрій людини, формують колективні норми і способи ефективної міжособистісної взаємодії в малих групах, запобігають виникненню конфліктів, долають психологічні бар'єри та стереотипи, запобігають маніпуляціям тощо, можна зазначити такі:

- проведення бесід «Крок до зірок», «Потік умінь», «Асертивна поведінка», «Стоп насилля» та багато інших; робота постійно діючого психологічного семінару із застосуванням методу брейнстормінгу для подолання психологічних бар'єрів та стереотипів;

- проведення індивідуальних консультацій;
- виховна діяльність, спрямована на реконструкцію, рефлексію та перетворення уявлень та способів дій студентів;

- опанування спецкурсу «Формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ»;
- застосування в навчально-виховному процесі можливостей ігрових методів;
- використання прийомів та технік фасилітаційного спілкування;
- створення емоційно-позитивного освітнього середовища активної взаємодії між усіма суб'єктами навчально-виховного процесу ВАНЗ тощо.

Результати експериментальної діяльності щодо реалізації в навчально-виховному процесі вольової (енергетичної) складової педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ дозволили конкретизувати сукупність вимог щодо продуктивної рефлексії як з боку студентів, так і з боку викладачів:

- усвідомлення всіма суб'єктами навчально-виховного процесу понять та наукових положень, що впливають на розвиток та формування вольової сфери особистості, на основі яких розробляються система дій, форм, прийомів та заходів, мета яких – сприяти підвищенню рівня сформованості соціальної зрілості студентів ВАНЗ, а також підвищення рівня підготовки викладачів щодо впровадження системи формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ;

- осмислення відповідної діяльності, її необхідності та умов ефективності;
- аналіз та зміна неефективних моделей поведінки у власній професійній діяльності;
- використання в практичній діяльності викладачами інноваційних форм, методів і засобів;
- усвідомлення та подолання стереотипів у навчально-виховній діяльності з боку студентів, у власній професійній діяльності з боку викладачів;

- розвиток творчості та креативності суб'єктів освітнього простору;
- створення позитивного освітнього середовища з атмосферою активної взаємодії;
- формування високого рівня професійної самореалізації;
- надання студентам можливості свободи щодо вибору способів дій;
- сприяння розвитку вольових якостей особистості тощо.

Висновки Таким чином, результатом реалізації вольової (енергетичної) складової педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ є одержана суб'єктами інформація про механізми підвищення рівня вольової саморегуляції, подолання перешкод та бар'єрів на шляху формування особистості, що впливає на ефективність процесу формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, оскільки змінюються підходи, форми та методи організації навчально-виховного процесу ВАНЗ, зміщуючи акцент на формування соціальних настанов, спрямованих на свідому реалізацію суспільних норм і цінностей; форми і зміст взаємодії між студентами та викладачами; освітнє середовище; сутність навчальних та виховних завдань, які повинні вирішувати педагоги, і сутність навчальних та виховних завдань, що їх повинні вирішувати студенти.

Перспективи подальших розвідок полягають у визначенні організації та аналізі результатів дослідно-експериментальної роботи формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі вищих аграрних навчальних закладів.

Список використаних джерел та літератури

1. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех: [в 2-х кн./ Кн. 1.] – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание / С. Л. Рубинштейн // Избранные философско-психологические труды. Основы онтологии, логики и психологии. – М. : Наука, 1997.
3. Высоцкий А. И. Возрастная динамика волевой активности школьников и методы ее изучения : автореф. дис. ... д-ра психол. наук / А. И. Высоцкий. – Л., 1982. – 41 с.
4. Березовська І. В. Соціально-психологічні аспекти розвитку волевої сфери у студентів / І. В. Березовська // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2006. - Т. VIII, част. 8. – С. 26–31.
5. Пуни А. Ц. О самовоспитании воли спортсмена / А. Ц. Пуни // Проблемы психологии спорта. – М. : Физкультура и спорт, 1962. – 122 с.
6. Маноха І. П. Перспективи психолого-дискурсивних досліджень в сучасній психології мистецтва / І. П. Маноха, К. А. Фетісова // Пробл. заг. та пед. психології : зб. наук. пр. – 2011. – 13, ч. 6. – С. 162–169.
7. Хабаева Л. М. Психолого-акмеологические условия и факторы формирования профессиональной мотивации в структуре профессионального самовоспитания личности студента вуза [Электронный ресурс] / Лариса Муратовна Хабаева. – Режим доступа : <http://www.viu-online.ru/science/publ/bulletin7/page8.html>.
8. Психологические исследования проблемы формирования личности профессионала / [под ред. В. А. Бодрова]. – М. : Наука, 1991. – 234 с.
9. Рибалка В. В. Психологія праці особистості : навч.-метод. посібник / В. В. Рибалка. – К. – Кременчук : П. П. Щербатих, 2006. – 76 с.

Ирина Алексеевна Данченко,
кандидат педагогических наук, доцент
кафедры ЮНЕСКО «Философия человеческого
общения» и социально-гуманитарных дисциплин
Харьковского национального технического
университета сельского хозяйства
имени Петра Василенко,
e-mail: irinadanchenco@gmail.com

ВОЛЕВАЯ (ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ) СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ЗРЕЛОСТИ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ АГРАРНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье рассмотрена проблема повышения эффективности подготовки студентов в высших аграрных учебных заведениях. Исследованы необходимость разработки и внедрения в учебно-воспитательный процесс педагогической технологии формирования социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведений. Обоснована необходимость осуществления деятельности, направленной на повышение уровня саморегуляции, самосознания личности, умение личности мобилизовать волевые усилия, формирование и развитие волевых качеств студентов как внутренних факторов формирования их социальной зрелости; определены основные средства, формы и методы реализации волевой (энергетической) составляющей педагогической технологии формирования социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведений.

Ключевые слова: волевая (энергетическая) составляющая педагогической технологии, социальная зрелость студентов высших аграрных учебных заведений, воля, волевые усилия, саморегуляция личности, психолого-акмеологические факторы профессионального развития студентов-аграриев.

Iryna Danchenko,
candidate of pedagogical sciences, associate professor
UNESCO Chair of «Philosophy of Human Communication»
and socio-humanitarian disciplines
Kharkiv Petro Vasylenko National
Technical University of Agriculture,
e-mail: irinadanchenco@gmail.com

VOLITIONAL (ENERGETIC) COMPONENT OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGY OF SOCIAL MATURITY FORMATION OF STUDENTS OF HIGHER AGRARIAN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Introduction Ensuring the educational process of higher agricultural educational institutions by the pedagogical technology of forming the social maturity of students of higher agricultural educational institutions

Purpose. The purpose of the article is to substantiate the necessity of forming the volitional qualities of the individual, the necessity to carry out activities aimed at increasing the level of self-regulation, self-consciousness of the individual, the ability to mobilize volitional efforts - as internal factors for the formation of its social maturity, to determine the specifics of the implementation of the volitional (energetic) component of the pedagogical technology of forming the social maturity of students of higher agrarian educational institutions.

Methods. For the solution assigned tasks, to obtain the purpose we have used the complex of methods of research, in particular: analysis, synthesis, comparison, modeling, systematization, generalization.

Results. The problem of increasing the efficiency of students' training in higher agrarian educational institutions is considered. The need to develop and introduce pedagogical technology into the educational process of forming the social maturity of students of higher agrarian educational institutions has been studied. The need for carrying out activities aimed at increasing the level of self-regulation, self-awareness of the individual, the ability of the individual to mobilize willed efforts, the formation and development of strong-willed qualities of students as the internal factors of the formation of their social maturity is substantiated. The main means, forms and methods for implementing the volitional (energetic) component of pedagogical technology for the formation of the social maturity of students of higher agrarian educational institutions are determined.

Originality. The results of the experimental work on the implementation of the educational process of the volitional (energetic) component of the pedagogical technology of forming the social maturity of students of higher agricultural educational institutions allowed to specify the set of requirements for productive reflection both from the side of students and from the side of teachers:

- awareness of all the subjects of the educational process, the notions and the scientific provisions that influence the development and formation of the volitional sphere of the individual on the basis of which the system of actions, forms, adoptions and measures is developed; the goal is to enhance formation of social maturity of higher agricultural educational institutions students and increase the level of training of teachers for implementing the system of forming social maturity of students in the educational process of higher agricultural educational institutions;
- comprehension of the relevant activity, its necessity and conditions of efficiency;
- analysis and change of ineffective behavioral patterns in their own professional activities;
- the use of innovative forms, methods and means by instructors in practical activity;
- goals and priorities; awareness and overcoming of stereotypes in the bulk-educational activity of students, in their own professional activities on the part of teachers;
- development of creativity of subjects of the educational space;
- creating a positive educational environment with an atmosphere of active interaction;
- formation of a high level of professional self-realization;
- providing students with the freedom to choose how to act; promotion of the development of volitional personality.

Conclusion. The result of the implementation of the volitional (energetic) component of the pedagogical technology of forming the social maturity of the students of higher agricultural educational institutions is the information received about the mechanisms of increasing the level of voluntary self-regulation, overcoming obstacles and barriers to the formation of the individual, the effectiveness of the process of forming the social maturity of students of higher agricultural educational institutions; changing of approaches, forms and methods of organization of the educational process of higher agricultural educational institutions shifting the emphasis on the formation of social guidance aimed at conscious realities social norms and values; the form and content of interaction between students and teachers; educational environment; the essence of educational tasks addressed by teachers, and the nature of educational tasks that students must address.

Prospects for further exploration are to determine the organization and analysis of the results of experimental work of forming the social maturity of students in the educational process of higher agricultural educational institutions.

Key words. Volitional (energetic) component of pedagogical technology, social maturity of students of higher agrarian educational institutions, will, volitional efforts, self-regulation of a personality, psychological and acmeological factors of professional development of students-agrarians.

References

1. Bekh I. D. Vykhovannia osobystosti / I. D. Bekh: [v 2-kh kn./Kn. 1.]. – K.: Lybid, 2003. – 280 s.

2. Rubinshteyn S. L. Bytie i soznanie // Izbrannye filosofsko-psikhologicheskie trudy. Osnovy ontologii, logiki i psikhologii. — M.: Nauka, 1997.
3. Vysotskiy A. I. Vozrastnaya dinamika volevoy aktivnosti shkolnikov i metody ee izuchenie : avtoref. dis. ... d-ra psikhol. nauk / A. I. Vysotskiy. — L., 1982. — 41 s.
4. Berezovska I. V. Sotsialno-psikhologichni aspekty rozvytku volovoi sfery u studentiv // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii: Zbirnyk nauk. prats Instytutu psykholohii im. H.S.Kostiuka APN Ukrainy / Za red. S.D. Maksymenka — K.: 2006. T. VIII, chast.8. — S. 26-31.
5. Puni A. Ts. O samovospitani voly sportsmena / A. Ts. Puni // Problemy psikhologii sporta. — M. : Fizkultura i sport, 1962. — 122 s.
6. Manokha I P. Perspektivy psikhologo-dyskursyvykh doslidzhen v suchasni psykholohii mystetstva / I. P. Manokha, K. A. Fetisova // Probl. zah. ta ped. psykholohii : zb. nauk. pr. - 2011. - 13, ch. 6. - S. 162-169.
7. Khabaeva L. M. Psikhologo-akmeologicheskie usloviya i faktory formirovaniya professionalnoy motivatsii v strukture professionalnogo samovospitaniya lichnosti studenta vuza [Yelektronnyy resurs] / Larisa Muratovna Khabaeva. — Rezhim dostupa: <http://www.viu-online.ru/science/publ/bulletin7/page8.html>.
8. Psikhologicheskie issledovaniya problemy formirovaniya lichnosti professionala / [pod red. V. A. Bodrova]. — M. : Nauka, 1991. — 234 s.
9. Rybalka V. V. Psykholohiia pratsi osobystosti / V. V. Rybalka : navch.-metod. posibnyk. — K. — Kremenchuk : P P. Shcherbatykh, 2006. — 76 s.

Отримано редакцією 15.10.2017 р.

УДК 378.016: 811

Валентина Антонівна Каліш,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови, літератури та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, e-mail: va-kl@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ КУРСІВ

Стаття присвячена проблемі формування громадянської свідомості майбутніх учителів української мови і літератури як суттєвого критерію громадянськості у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін у вищому педагогічному закладі. З'ясовано сутність ключових понять, обґрунтовано, що громадянська свідомість студентів-філологів виявляється у ціннісному ставленні, прихильності до рідної мови, відповідальності за її долю на сучасному етапі і в майбутньому, у бажанні користуватися державною мовою у всіх сферах діяльності, у сприянні через мову відродженню і пропагуванню історії, культури, традицій українського народу. Виокремлено аспекти вивчення мови у її зв'язку з суспільством, когнітивною діяльністю людини, народом, його культурою і визначено теоретичні питання, засвоєння яких забезпечить реалізацію поставлених цілей, окреслено зміст і види навчально-наукової діяльності студентів, спрямованих на виховання у них якостей громадянина.

Ключові слова: громадянин, громадянськість, громадянська свідомість, мова, соціокультурні тексти.

Постановка проблеми. Актуальність означеної у публікації проблеми зумовлена сучасними тенденціями демократичних трансформацій в Україні, утвердження незалежності держави, самобутності українського народу, процесами націєтворення, інтегрування до європейського простору. Відтак, як зазначає Л. Мацько, «нині в Україні актуальним є питання державної ваги – виховання державницького народу: громадян України української національності та інших національностей, які свідомо прилучаються до українства, розбудовують і змінюють українську державу, тих, хто в ній живе і хоче жити як у власному доброму і добротному домі» [1, с. 101]. Виховання громадянина є пріоритетним завданням шкільних навчальних закладів, про що йдеться у законодавчо-нормативних документах у галузі сучасної освіти, які орієнтують педагогічні колективи